

«Балалардың сөйлеуін дамыту ерте жастан»

Баланың сөйлеу арқылы дамуы үшін ерте жасы өте маңызды. Ол болашақ ересек тұлғаның негіздерін қалыптастыру үшін орасан зор мүмкіндіктерге ие. Ерте балалық шақта сөйлеу қарқыны кейінгі жылдарға қарағанда едәуір жоғары. Осы кезеңдегі ата-аналардың міндеттері: балаларға ана тілін меңгеруге, сөздердің едәуір қорын жинақтауға, дыбыс шығаруға үйрету. Ата-аналар баламен неғұрлым көп сөйлесе, ол соғұрлым жақсы дамиды. Балаға көңіл бөлу оның интеллект деңгейін арттыруға оң әсер етеді. Айналған сөйлеу ерте жаста ми дамуының негізгі ынталандырушысы болып табылады.

Бала өзіне жазылған сөзді және ертегілердің мазмұнын жақсы түсінеді.

Ерте жастағы балада құрдастарымен қарым-қатынас жасау қажеттілігі артады. Бала қарапайым сұрақтарды түсінеді, мысалы: «Доп қайда жатыр?», «Ойыншықтарды қайда қойдық?»... Қоршаған заттарға деген қызығушылық оны ересектерге «Бұл не?», «Неге?», «Қайда?» сияқты сұрақтармен

жүгінуге итермелейді.

Сөздік қоры 3-4 есеге ұлғаяды. Бала көптеген заттардың атауларын біледі: ойыншықтар, ыдыстар, киімдер, яғни жақын маңайдағы заттар. Бала тек заттардың өлшемдерін ғана емес, сонымен қатар олардың түсін, пішінін, сапасын, мысалы: қызыл, жасыл, дөңгелек, ұзын, жасыл...

Өмірінің үшінші жылының соңына қарай балалардың сөйлеуі күрделі сөйлемдердің пайда болуымен сипатталады. Бала мазмұны жағынан қарапайым және көлемі жағынан шағын ертегілерді қабылдайды, оқылғаннан кейбіріне жауап бере алады. «Ряба тауығы», «Шалқан», «Колобок», «Теремок», «Қасқыр және жеті ешкі» - бұл шығармалар балалардың түсінігіне қолжетімді, бірақ олар қайта айту кезінде ересектерге жекелеген сөздерді немесе сөз топтарын ғана жеткізе алады. Кішкентай мәтіндер, бірнеше рет оқылғандар, сәбилерді толығымен жатқа есте сақтайды, ал кейбір балалар үшінші жылдың аяғына қарай мұндай тапсырманы оңай орындай алатынына қарамастан, олар өз бетінше байланыстыра алмайды.

0-ден 3 жасқа дейінгі жас - сөйлеу арқылы қалыптасудың сезімтал кезеңі - тәрбие немесе даму болсын, әсерге барынша сезімтал кезең. Баланың сөйлеуінің дамуы оның жалпы психикалық дамуымен тығыз байланысты. Сөйлеуді дамытумен айналыса отырып, біз зияткерлік дамуға ықпал етеміз.

Баланың сөйлеуі толыққанды дамуы үшін тиісті жағдайлар қажет. Сөйлеу белгілі бір биологиялық алғышарттар болғанда және ең алдымен орталық нерв жүйесінің қалыпты жетілуі мен жұмыс істеуінде туындайды. Алайда, сөйлеу маңызды әлеуметтік функция болып табылады, сондықтан оны дамыту үшін биологиялық алғышарттар ғана жеткіліксіз. Қарым-қатынас қажеттілігі баланың қоршаған адамдармен өзара іс-қимылының өмірлік тәжірибесінде қалыптасады.

Отбасында баланың ересектермен қарым-қатынас жасауына, олардан жаңа білім алып қана қоймай, сөздік қорын байытуына, сөйлемдерді дұрыс құруға, дыбыстарды анық айтуға, қызықты әңгімелеуге жағдай жасалуы өте маңызды.

Сіздердің назарларыңызға жас балалардың сөйлеуін ынталандыру бойынша ұсынымдар ұсынамын.

«Өзіңмен сөйлесу»

Бала сізден алыс емес жерде болғанда, көргендеріңіз, естігендеріңіз, ойлағандарыңыз, сезінгендеріңіз туралы дауыстап сөйлей бастаңыз. Баяу сөйлеу керек (бірақ сөздерді созбай) және анық, қысқаша қарапайым сөйлемдермен - баланы қабылдау үшін қол жетімді. Мысалы: «Тостаған қайда?», «Мен тостағанды көремін», «Тостаған үстелде тұр», «Тостағандағы шай», «Мен шай ішемін».

«Параллель сөйлесу»

Бұл тәсіл баланың барлық әрекеттерін сипаттаумен ерекшеленеді: ол не көреді, естиді, сезінеді, әсер етеді. «Параллельді әңгімені» пайдалана отырып, сіз балаға оның тәжірибесін білдіретін сөздерді, кейіннен ол өз бетінше қолдана бастайтын сөздерді айтасыз.

«Арандату немесе баланы жасанды түсінбеу»

Бұл тәсіл балаға ситуациялық сөзді меңгеруге көмектеседі және ересек адам өзінің түсінігін көрсетуге асықпайды. Мысалы, егер бала ойыншықтары бар сөреге көрсетіп, сізге қарайтын болса, қазір оған не керек екенін жақсы түсінесіз. Оған басқа ойыншық беріп көріңіз. Әрине, баланың бірінші реакциясы сіздің түсінбеушілігіңіздің ашуы болады, бірақ бұл балаға қажетті пәнді атауға ынталандыратын бірінші себеп болады. Қиындық туындаған жағдайда балаға: «Мен не қалайтынын түсінбеймін: мысық, қуыршақ немесе машина?» Мұндай жағдайларда бала өзін ересектерге қарағанда әлдеқайда ақылды сезіне отырып, өзінің сөйлеу мүмкіндіктерін ықыласпен жандандырады. Бұл тәсіл заттарды атау үшін ғана емес, сонымен қатар олармен жасалатын әрекеттерді ауызша белгілеу үшін де тиімді.

«Тарату»

Баланың айтқандарын жалғастырып, толықтырыңыз, бірақ оны қайталауға мәжбүрленіз - ол сізді еститіні жеткілікті. Мысалы: Бала: «Сорпа». Ересектер: «Көкөніс сорпасы өте дәмді», «Сорпаны қасықпен жейді»... Балаға күрделі тілдік формалар мен бай лексиканы қолдана отырып, кең тараған сөйлеммен жауап бере отырып, сіз оны ақырындап баланың ойын аяқтауына алып келесіз және сәйкесінше, контекстік сөзді меңгеру үшін жер дайындаңыз.

Ересектердің сөзі баланың сөзіне үлгі болатынын есте сақтау өте маңызды! Сондықтан бала ересектермен және құрдастарымен неғұрлым көп қарым-қатынас жасаса, оның сөзі соғұрлым жылдам әрі сапалы дамиды.

Ересектердің сөзі:

- анық, баяу;
- баланы түсіну үшін қол жетімді, яғни айтуға қиын сөздер мен күрделі сөйлемдермен жүктелмеген;
- сауатты, сыпайы сөздері және дыбыс шығарудың бұрмалануы жоқ.

Мұндай үлгі болмаса, бала мен ересек арасындағы қарым-қатынас қысқарса және кедейленсе, қалыпты сөйлеу және психикалық даму баяулайды, сондықтан баламен қарым-қатынас жасау, оған өлеңдер мен ертегілер оқу өте маңызды.

Осылайша, ата-аналар баламен қаншалықты жиі сөйлесе, әрине, оны шаршамай, қолжетімді, дұрыс тілмен сөйлесе, оған ертегілер айтып, онымен бірге өлең, күлкі оқып, ойнаса, ол соғұрлым дұрыс сөзді меңгереді!